

Assos (Behram) Paleolitik Çağ Araştırmaları

Göknur Karahan* - Nurettin Arslan**

Öz

Troas'ın güney kıyısında, Lesbos'un kuzeyinde konumlanan Assos (Behram), 234 metre yüksekliğinde eski bir volkanik tepenin üzerine kurulmuştur. Assos'un arkeolojik geçmişi en erken Kalkolitik'e kadar uzanmakta ve çoğunlukla Antik Yunan, Roma ve Bizans arkeolojik geçmişiyle gündeme gelmektedir. Bu sebeple Assos'un tarih öncesi kronolojisinin oluşturulmasını sağlayacak nitelikte bölgede yapılan Paleolitik araştırmaların önemi büyüktür. 2021 yılında antik kent çevresinde yürütülen araştırmalarda 12 farklı noktada Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek yontmataş buluntular tespit edilmiştir. Tespit edilen buluntu yerlerinde çakmaktaşı, bazalt gibi ham madde kaynakları oldukça zengindir. Üretilen yontmataş endüstrilerin yapımında da sıklıkla bu ham maddeler kullanılmıştır. Yontmataş endüstri grupları iri kesici aletler, yontuk çakıl teknolojisi, hazırlanmış ve hazırlanmamış çekirdek teknolojileri, yongalama ürünleri ve düzeltili aletlerden oluşur. Buluntular arasında iki yüzeyle el baltaları, iri kazıyıcılar, satır ve kıyıcılar gibi çekirdek alet teknolojileri önemli bir yere sahiptir. Hazırlanmış çekirdek teknolojileri Levallois teknik ile ilişkilidir ve kullanımı yüksek bir orandadır. Düzeltili aletlerin oranı yüksek olmakla beraber birçoğu dişlemeli-çentikli aletlerden oluşur. Assos'ta tespit edilen yontmataş buluntular tekno-tipolojik özellikleri bakımından Alt ve Orta Paleolitik Dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Düzeltili aletlerin yüksek oranda olması tespit edilen buluntu yerlerinin ışık yerlerinden ziyade yaşamsal etkinliklerin gerçekleştirildiği alanlar olduğuna işaret etmektedir. Asya ve Avrupa arasındaki bir geçiş noktasında yer alan Assos'taki bu keşif Paleolitik Çağ'ın erken dönemlerinde insan hareketlerini ortaya koymasından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Assos, Çanakkale, Kuzeybatı Türkiye, Alt Paleolitik, Orta Paleolitik, Yontmataş Teknolojisi.

Paleolithic Researches in Assos (Behram)

Abstract

Assos (Behram) is built on the ancient volcanic hill 234 meters high, located on the southern coast of Troas, just opposite the island of Lesbos. The archaeological background of Assos dates back to the Chalcolithic at the earliest and is mostly associated with ancient Greek, Roman and Byzantine periods. For this reason, the Paleolithic researches in the region to create the prehistoric chronology of Assos is of

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, gkarahan@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-0228-1702

** Prof. Dr., Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, arslan@comu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3227-3583

great importance. In the researches carried out around the ancient city in 2021, 12 Paleolithic findspots were identified. The findspots are directly related to raw material sources such as basalt, flint are very rich on the land. Lithic assemblages consist of large cutting tools, pebble core technology, prepared and unprepared core technology, retouched and unretouched flakes technology groups. Large cutting tools associated with core tool technology such as bifacial handaxes, massive scrapers, chopper, and chopping tools are important among artifacts. Prepared core technology are associated with the Levallois technique was highly used. The proportion of retouched tools was high and was mostly associated with denticulate and notched tools. The assemblages reflect the characteristics of the Lower and Middle Paleolithic periods in terms of their technological features. The high percentages of tool groups point the function of living areas rather than workshops. The result of the initial research conducted in Assos, which has a special geographical location between Asia and Europe, led to the arrival of important remains that proved hominin activity in the early stages of the Paleolithic period.

Keywords: Assos, Çanakkale, Northwestern Turkey, Lower Paleolithic, Middle Paleolithic, Lithic Technology.

Giriş

Anadolu yarımadası ile Balkan yarımadası arasında konumlanan Türkiye'nin kuzeybatı bölümü coğrafi açıdan ayrı bir öneme sahiptir. İki deniz (Akdeniz ve Karadeniz) ve iki kıta (Avrupa ve Asya) arasındaki söz konusu bölge, tarih öncesi dönemlerden bugüne insan hareketlerinin merkezi olmuştur. Bu bölge Miyosen'de başlayıp Orta-Geç Pleyistosen'e kadar devam eden tektonik ve jeomorfolojik olaylar sonucunda mevcut coğrafi özelliklerini kazanmıştır¹. Deniz seviyesinin daha sığ olduğu Pleyistosen evrede Ege'nin kuzeydoğusundaki adaların birçoğu Anadolu'ya bağlanarak prehistorik insanlara bugün görülenden çok daha geniş bir alan sunmuştur². Bu coğrafi özelliği ile Asya ve Avrupa arasında geçişlere imkân tanıyan bölge insanlığın kökeni üzerine yapılan araştırmalar açısından ayrı bir öneme sahiptir. 21. yüzyılda da Ege'deki anakara ve adalar daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak isteyen insanların sıkça kullandığı göç rotalarının başında gelmektedir.

Kuzeybatı Türkiye'nin tarih öncesi arkeoloji araştırmalarının geçmişi 1930'lu yılların sonlarına dayanır. A. M. Mansel tarafından Türk Tarih Kurumu adına gerçekleştirilen araştırmalar çoğunlukla Trakya'ya odaklanmaktadır³. 1940-1960'lı yıllar arasında artan araştırmalarda⁴ ilk Paleolitik bulgular tespit edilmiştir⁵. Söz konusu araştırmalar İstanbul, Edirne ve Kırklareli illerinde yoğunlaşmış olsa da Çanakkale ve Balıkesir illeri de kısmen çalışma alanına dahil edilmiştir. İ. K. Kökten 1949 yılında Balıkesir'deki araştırmalarında tespit ettiği bulguları "Paleolitik Devrin varlığını müjdeleyen zayıf izler" olarak ifade etmiştir⁶. Aynı yıl Çanakkale'de yürüttüğü yüzey araştırmasında ise Paleolitik buluntulardan söz etmemiştir⁷.

1 Tuncay-Satur vd. 1995; Diller 1882b,166-179; Diller 1882a,180-215.

2 Sakellariou-Galanidou 2016.

3 Anonim 1938a, 5, 6; Anonim 1938b, 7, 8; Anonim 1939, 11, 12; Mansel 1940.

4 Kökten 1949; Kansu 1963; Kansu 1967; Kansu 1968.

5 Kansu 1947.

6 Kökten 1949, 812-17.

7 Kökten 1949, 817-19.

1980'li yıllarda Marmara Bölgesi'ndeki ilk sistemli tarih öncesi araştırmaları yürüten M. Özdoğan da⁸ yine İstanbul ve Trakya'ya odaklanmıştır. 1988 yılında Çanakkale'nin Çan ve Pazar Ovası'nda Orta ve Üst Paleolitik sonlarına ilişkin verilere rastlanmıştır⁹. 2019 yılında B. Özdoğan'ın topladığı yontmataş buluntuları Yüksek Lisans tezinde detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir¹⁰.

Son on yılda Marmara Bölgesi ve Çanakkale'de tespit edilen Paleolitik yaşam alanlarının sayısı daha da artmıştır¹¹. Çanakkale'deki Paleolitik buluntular ağırlıklı olarak Gökçeada¹² ve Biga Yarımadası'nın kuzeyinden¹³ gelmektedir. Biga Yarımadası'nın kuzeyinde, Çan İlçesi'nde 2016 yılında tespit edilen ve kazı çalışmaları sürdürülen İnkaya Mağarası Paleolitik Dönemlerin stratigrafisinin oluşturulmasında oldukça önemlidir¹⁴. Tüm bu verilere karşın Biga Yarımadası'nın güney sahillerinin Paleolitik geçmişi Çanakkale'de gerçekleştirilen tarih öncesi araştırmalarının ana hatları dışında kalmıştır. 2021 yılında Çanakkale-Balıkesir kıyı şeridinin Paleolitik geçmişinin aydınlatılmasına yönelik başlatılan araştırmalar özellikle bu alanda önem teşkil etmektedir¹⁵. Bu makalede Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinin güneyinde bir sahil yerleşmesi olan Assos/Behram çevresinde tespit edilen Paleolitik buluntular ele alınmaktadır. Lesbos Adası'nın (Midilli) karşı kıyısında 234 metre yüksekliğindeki bir volkanik tepe üzerine kurulmuş olan Assos, Kalkolitik Dönem'den Osmanlı Dönemi'ne kadar kesintisiz iskân edilmiştir¹⁶. Son araştırmalardaki arkeolojik veriler bu bölgedeki yaşamın aslında Paleolitik Çağ'ın erken evrelerine kadar eskiye gittiğini göstermektedir. Bu keşif Assos ve bölge tarihi için oldukça kıymetlidir.

Yöntem

2021 yılında Assos'un güneybatısında görülen yontmataş buluntuların sistemli bir şekilde araştırılmasına başlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kentin güneybatısında Biber Deresi olarak adlandırılan, küçük bir suyun aktığı vadinin çevresi ile kentin doğusundaki araziler taranmıştır (Resim 1).

Yaygın yaya yüzey araştırması yöntemleriyle Assos'ta Paleolitik buluntuların yayılım alanlarının tespitine çalışılmıştır. Bu amaç kapsamında Assos'un kıyı şeridi ve daha yüksek rakımlar olmak üzere aynı alanda birçok farklı jeomorfolojik oluşum incelenmiştir. Paleolitik buluntular batı-güneydoğu doğrultulu sırtın kuzeyindeki yağmur suyunun aşındırdığı arazilerde keşfedilmiştir (Resim 2). Aynı jeomorfolojik alanlarda Paleolitik yontmataş buluntulara rastlanılmamasının en büyük sebebi aşınma olarak görülmelidir. Toprağın yağmurla yoğun aşındığı alanda 12 adet buluntu yeri tespit edilmiştir. Buluntu yerlerinin tamamı kahverengi-kırmızı toprak dolgularla ilişkilidir. Bazı buluntu yerlerinde tespit edildiği üzere bu toprak dolgu civardaki kırmızı aglomeranın (volkanik breş) hemen üzerinde yer alır ve yüzeyde farklı kalınlıklarda görülmektedir.

8 Özdoğan 1982; Özdoğan 1983; Özdoğan 1990.

9 Özdoğan, 1990, 445-47.

10 Birol 2018; 2019.

11 Dinçer 2016; 2017; Dinçer-Balcı-Güldoğan 2019.

12 Özbek-Erdoğu 2014; Erdoğan-Yücel-Demir 2021.

13 Özer-Baykara vd. 2018.

14 Özer-Atmaca vd. 2020.

15 Bulut-Taşkiran vd. 2022.

16 Arslan-Bakan vd. 2020; Arslan-Böhlendorf-Arslan 2010.

Yapılan araştırmalar sonucunda 12 buluntu yerinden, 396 adet yontmataş toplanarak incelenmek üzere Assos kazı laboratuvarına getirilmiştir. Buluntuların temizlenmesi, tekno-tipolojik analizlerinin veri tabanına işlenmesi, fotoğraflarının çekilmesi ve çizimleri arazi çalışmalarıyla eř zamanlı olarak yapılmıştır.

Tekno-tipolojik analizler, yontmataş buluntuların nicel ve niteliksel özelliklerine odaklanmaktadır. Yontmataş buluntuların analizinde kullanılan kriterler daha önceki Paleolitik araştırmalarda kullanılan yöntemlere oldukça yakındır¹⁷. Bu analizler kapsamında yontmataş buluntuların Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ait oldukları öngörölmüştür. Buluntuların teknolojik göstergelerinin çoğunlukla Alt Paleolitik Dönemi nitelediği gözlemlense de Batı Anadolu'da tabakalı herhangi bir Alt ve Orta Paleolitik kazının mevcut olmaması ve bazı yontmataş teknolojilerinin Alt Paleolitik Dönemden başlayarak Orta Paleolitik Dönem'de yoğun kullanımı bu dönemler arası ayrımı güçleştirmektedir. Bununla birlikte Assos'un karşı kıyısındaki Midilli/Rodafnidia'daki kazıların referansıyla¹⁸ buluntuların Orta Alt Paleolitik-Erken Orta Paleolitik dönemleri arasına yerleştirilmesi yanlış olmayacaktır.

Buluntu Yerleri

I

Burası, Biber Deresi'nin doğusundaki batı-güneydoğu doğrultulu sırtın kuzeybatısında, güneye doğru alçalan dik eğimli yamaçtadır (Resim 2). Yüzey görünürlüğü çok sınırlı olmasına rağmen, bazı alanlarda aşınmanın mevcut olması Paleolitik buluntuların tespit edilmesine olanak sağlamıştır. Elde edilen 28 adet yontmataş buluntu yoğun derecede aşınmıştır. Bir adet kırık iki yüzeyli el baltası (Resim 3) ve beş adet yontuk çakıl tespit edilmiştir. Yontuk çakılların dördü iki yüzden şekillendirilmiş kıyıcılardır. Hammaddenin bir kenarının tek yüzden şekillendirilmesiyle üretilen satır ise tek örnekle temsil edilmektedir.

Yonga üretimine yönelik hazırlanmış altı adet çekirdek çoğunlukla levallois yongalamayla ilişkilidir. Tespit edilen üç Levallois çekirdek, tekrarlayan "recurrent" yöntemle işlenmiştir. Levallois tekniğin tipik bir şekilde uygulanamadığı hazırlığın minimum oranda olduğu çekirdekler paralevallois olarak tanımlanmıştır (2 örnek). Bu çekirdeklerin biri tercihli "linéal", diğerleri merkezci tekrarlayan (récurrent) yöntemle yongalanmıştır. Tespit edilen bir adet tek kutuplu çekirdeğin vurma düzlemi tek yonga çıkarımıyla basit bir şekilde hazırlanmıştır. Çeşitli ve küresel formlarda yonga üretimine yönelik olan hazırlanmamış çekirdekler daha az sayıdadır (4 adet).

On bir adet alet arasında taşımalığını doğal parçaların oluşturduğu düzeltili aletler yoğundur (5 adet) Bunların üçü yassı plaka biçimli hammaddelerin yaklaşık %20'sinin iri çıkarımlarla şekillendirildiği iri kazıycılardır. (Resim 5). Taşımalığını yongaların oluşturduğu aletler arasında çentikli ve dişlemeli aletler (4 adet) yoğundur. Çentikli bir aletin taşımalığı dış yüzünde paralel proksimal negatifler taşıyan levallois yongadır. Dişlemeli bir aletin taşımalığını ise topuğu 90°den geniş, plano-konveks çapraz kesitli iri bir clacton yonga oluşturur. Kenar kazıycı (1 adet), düzeltili yonga (1 adet) daha az sayıda mevcuttur.

¹⁷ Dinçer-Karahan 2020; Karahan 2020; Dinçer 2018.

¹⁸ Galanidou-Constantin vd. 2016.

II

İkinci buluntu yeri Biber Deresi'nin kuzeyinde olup, yoğun bitki örtüsü ile kaplıdır. Özellikle alanın güneybatısında erozyonla yoğun aşınmaların olduğu bölümlerde çok sayıda yontmataş buluntu tespit edilmiş ve 51 tanesi incelenmek üzere toplanmıştır. Buluntular içerisinde 3 adet iki yüzeyli el baltası ve 7 adet yontuk çakıl alet tespit edilmiştir. Yontuk çakıllar ağırlıklı olarak iki yüzden işlenen kıyıcılardan (6 adet) oluşmaktadır (Resim 3). Tespit edilen bir adet satır ise süt beyaz kuvars olasılıkla iri bir clacton yonga taşımaya sahiptir. Bu grupta iki yüzden şekillendirilen kıyıcı/çekirdek bir örnek ile temsil edilmektedir.

Tespit edilen yedi adet Levallois çekirdek yonga üretimine yönelik tekrarlayan "récurrent" yöntemlidir. Birisinin yongalama yüzeyi hazırlanmamış olmasına rağmen son yongalama yüzeyinde tespit edilen yonga negatifleri aynı kutuptan yongalanan yongaların birbirinin biçimini belirlediğini gösterir. Bu sebeple para-levallois çekirdek olarak tanımlanmıştır (Resim 4). Hazırlanmamış çekirdekler belirli bir sistematığe sahip olmayan hammaddenin çeşitli yüzlerinden yongaların üretildiği çekirdeklerdir (4 tane).

Düzeltilmiş yongalama ürünleri üç adettir. Bunların biri süt beyaz kuvars hammaddeden olasılıkla örs üzerinde iki kutuplu yongalamayla üretilmiştir. Diğer iki yonga korteksli topuğa sahiptir ve basit bir biçimde sert vurgaçla doğrudan yongalanmışlardır.

Aletler yirmi üç örnekle temsil edilir. Bunların dört adedinin taşımaya doğal yassı hammaddeler olmakla birlikte ikisi çevresel iri çıkarımlarla şekillendirilmiş iri kazıyıcıdır. On dokuz adet aletin taşımaya ise yongalar oluşturur. Dişlemeli ve çentikli aletler (9 adet) daha fazla sayıdadır (Resim 4). Aletler içerisinde kenar kazıyıcılar (4 adet), düzeltilmiş yongalar (3 adet) ve ön kazıyıcılar (3 adet) daha az sayıda bulunur.

III

II numaralı buluntu yerinin kuzeybatısında yer alan traktör yolunun güneyinde yer alır. Yüzey görünürlüğü yol kenarına doğru artar (Şekil 6) ve 32 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir.

Tespit edilen üç adet iki yüzeyli el baltasının birinde iki yüzeyli şekillendirme standart özellikler göstermez. Oldukça kaba olan bu el baltası iri çıkarımla şekillendirilmiştir ve arkaik özellikler gösterir. Bu sebeple proto-iki yüzeyli olarak tanımlanmıştır (Resim 3). Yontuk çakıllar az sayıdadır (2 adet). Birisi satır, diğeri ise kıyıcı tipolojilerini gösterir.

Tespit edilen hazırlanmış çekirdeklerin ikisi de Levallois tekniğin tipik bir şekilde uygulanmadığı ve son yongalama yüzeylerinde yaklaşık %20 oranında korteks kalıntısı taşıyan para-levallois çekirdeklerdir. Çekirdeklerin biri tercihli "linéal", diğeri tek kutuplu tekrarlayan "récurrent" yöntemlidir. Çeşitli yönlerden yongaların üretildiği hazırlanmamış çekirdekler üç adettir.

Tespit edilen üç adet düzeltilmiş yongalama ürününün biri topuğu 90°den geniş iri bir clacton yongadır. Aletler daha fazla sayıda mevcuttur (18 adet). Taşımaya yongaların oluşturduğu aletler arasında dişlemeli ve çentikli aletler yoğun (9 adet). Düzeltilmiş doğal parçalar (3 adet), düzeltilmiş yongalar (3 adet) ve rendeler (2 adet) daha az sayıda mevcuttur.

IV

II numaralı buluntu yerinin güneybatısında kayalık ve bitki örtüsünün yoğun olduğu bir alandır. Bu özellikleriyle yüzeyin görünümünü sınırlı olsa da birçok alanda, özellikle kayaların yanla-

rında görülen toprak akıntılar çok sayıda yontmataş buluntuyu açığa çıkarır. Bu alandaki yontmataş buluntuların tamamı (68 adet) yoğun derecede aşınmış ve yuvarlanmıştır. Teknolojik olarak küçük boyutlu aletlerle karşılaşmıştır. Hemen hemen her buluntu yerinde mevcut olan iki yüzeyli el baltaları tespit edilememiştir. Yalnızca bir adet kıyıcı mevcuttur.

Tespit edilen dört adet hazırlanmış çekirdeğin ikisi levallois olarak tanımlanmıştır (Resim 4). Levallois çekirdeklerin biri tercihi "linéal", diğeri merkezci tekrarlayan "récurrent" yöntemlidir. Diğeri iki çekirdek ise Para-Levallois çekirdektir.

Düzeltilmiş yongalama ürünleri fazladır (24 adet). Tamamı dış yüzlerinde proksimalden yönlendirilen paralel, merkezci veya birbirini dik kesen negatifler taşıyan yongalardır. Aletler daha fazla sayıdadır (32 adet) (Resim 5). Düzeltilmiş doğal parçalar az sayıdadır (2 adet). Çentikli ve dişlemeli aletler (15 adet) ve düzeltilmiş yongalar (13 adet) baskındır. Çok daha az sayıda rende (1 adet) ve kenar kazıyıcı (1 adet) tespit edilmiştir.

V

II numaralı alanın doğusunda yer yer yoğun bitki örtüsüyle kaplı bir alanda 29 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Buluntuların üçü iki yüzeyli el baltasıdır. Tespit edilen üç adet kıyıcının birisinin karşılıklı iki kenarında şekillendirme mevcuttur.

Tespit edilen bir adet para-levallois çekirdek merkezci tekrarlayan "récurrent" yöntemlidir. Diğeri iki çekirdek ise yonga üretimine yönelik hazırlanmamış çekirdek teknolojileriyle ilişkilidir (Resim 4).

Düzeltilmiş yongalama ürünleri dış yüzünde merkezci ya da proksimalden yönlendirilen paralel negatifler taşıyan yongalardır (7 adet). Aletler daha fazla sayıda mevcuttur (13 adet). Bunlar arasında dişlemeli ve çentikli aletler baskındır (12 adet). Kenar kazıyıcı (1 adet) ve düzeltilmiş doğal parçalar (2 adet) daha az sayıdadır.

VI

II numaralı buluntu alanının batısında yer alır ve iki sınırı tel örgülerle çevrili bir arazidir. Yoğun bitki örtüsü sebebiyle görünürlük sınırlı olsa da arazinin kuzeybatısı boyunca mevcut olan küçük bir mevsimlik dere yatağı (?) boyunca yoğun yontmataş buluntuyla karşılaşmıştır. Boyutlarından anlaşıldığı kadarıyla bu dere yatağının debisi yontmataşları sürükleyecek bir pozisyonda olmasa da açığa çıkarmış görünmektedir. Tespit edilen en yoğun yontmataş buluntuya sahip yerlerden biridir ve 71 adet yontmataş buluntu analiz için ayrılmıştır.

Bölgede bir adet iki yüzeyli el baltası tespit edilmiştir. El baltası oldukça iri ve kaba bir formdadır (140x113x76 mm). Ayrıca iki adet kıyıcı tespit edilmiştir. Birisinin karşılıklı iki kenarında iki yüzden çıkarımlar alınarak iki farklı kesici kenar oluşturulmuştur.

Yedi adet hazırlanmış çekirdeğin ikisi Levallois çekirdektir. Birisi merkezci tekrarlayan "récurrent", diğeri ise iki kutuplu tekrarlayan "récurrent" olarak tanımlanmıştır. Para-levallois çekirdek daha fazla sayıdadır (4 adet). Bunların ikisi tek kutuplu tekrarlayan "récurrent" yöntemlidir. Bir adet de her iki yüzü de merkezci yongalanmış biçimli çekirdek tespit edilmiştir. Hazırlanmamış çekirdekler çoğunlukla küresel yongalanmış çekirdeklerle ilişkilidir. Tespit edilen bir adet ise tek yüzü çekirdeğin taşınması iri bir yongadır. Yonganın iç yüzünden yan yana iki adet uzun yonga çıkarılmıştır. Üretilen bu yongalar olasılıkla Kombewa yonga özelliği gösterir.

Düzeltilmiş yongalama ürünlerinin (12 adet) tamamı yongadır. Birisi dış yüzünde merkezci negatif taşıyan Levallois yongadır. Süt beyaz kuvars bir yonga ise olasılıkla örs üzerinde iki kutuplu teknikte yongalanmıştır. Dış yüzünde paralel iki kutuplu negatiflere sahip bir yonganın da benzer bir şekilde yongalandığı tespit edilmiştir. İç yüzünde iki karşıt topuk mevcuttur ve karşıt negatifler oldukça belirgindir. Örs üzerinde yongalama buluntu yerlerinde kuvars hammaddelerle ilişkili görünmektedir. Bu örneğin ise kaliteli bir çakmaktaşı hammaddeden üretilmiş olması farklı bir durumdur (Resim 5). Tespit edilen 46 adet alet arasında dişlemeli ve çentikli aletler yoğundur (24 adet). Devamlı düzeltilere sahip kenar kazıyıcılar (10 adet), düzeltili yongalar (8 adet) ve rende (1 adet) az sayıda mevcuttur.

VII

Biber Deresinin doğusunda batı-güneydoğu doğrultulu sırtın kuzeydoğusunda yer alır. Bitki örtüsünün yoğun olmasından dolayı görünürlük çok iyi değildir. Ayrıca alanda mülteci/göçmenlerden kalan eşyalar yoğundur. Bu sebeple yüzey görünürlüğü açısından araştırılması zor bir alandır. Küçük bir alanda taşlık bir akıntıda yontmataş buluntularla karşılaşmıştır (yalnızca 3 adet). Bunlar arasında Paleolitik döneme atfedilebilir kalker hammaddeden üretilen kesici kenarı tek yüzden üç çıkarımla oluşturulan basit bir satır tespit edilmiştir.

VIII

Antik Kentin doğusunda yapılan gözlem çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yoğun kalkerli ve grimsi toprak yapısı araştırma alanın batısındaki buluntu yerlerinden farklıdır. Bu alanda süt beyaz renkli, kırılabilir ve gözenekli olan kuvars hammaddede yoğun bir şekilde karşılaşmıştır (Resim 2). Homojen yapısının olmaması hammaddenin yongalama özelliklerinin çok net bir şekilde seçilmemesine yol açmaktadır.

IX

Biber Deresinin doğusunda batı-güneydoğu doğrultulu sırtın kuzeyinde ve 2 numaralı buluntu yerinin doğusunda yer alan arazide 9 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Bunlar arasında en dikkat çeken öge bir adet iki yüzeyli el baltasıdır. İki adet kıyıcı tespit edilmiştir (Resim 3). Birisi derin çıkarımlarla büyük oranda (%50) işlendiğinden çekirdek/kıyıcı olarak tanımlanmıştır.

Dış yüzünde proksimalden yönlendirilen paralel negatif izler taşıyan bir adet yonga tespit edilmiştir. Tespit edilen diğer yongalar dişlemeli ve çentikli alettir (2 adet). İri kazıyıcı (1 adet) ve düzeltili doğal parça (2 adet) daha az sayıdadır. Yongaların üretildiği teknolojik parçalar olan çekirdeklere bu buluntu yerinde rastlanılmamıştır.

X

III numaralı alanın doğusunda üç sınırı tellerle çevrili bir zeytinlikte toprağın sürülmesi sonucu çok sayıda yontmataş buluntu yüzeye çıkmıştır. 78 adet yontmataş buluntu detaylı analizler için ayrılmıştır. Yontmataş aletler çoğunlukla büyük alet gruplarıyla ilişkilidir. Altı adet iki yüzeyli el baltası tespit edilmiştir. Bunların birisi oldukça simetrik şekillendirilmiş distal kırık gri renkli kalker bir hammaddeden üretilmiş iki yüzeyli el baltasıdır. İki örnek ise daha nacak benzeri formdadır, distal bitimleri küt dışbükeydir.

Dört adet orta kaliteli çakmaktaşı hammaddenin yaklaşık %50'si şekillendirilerek üretilmiş kıyıcı tespit edilmiştir. Birisinin karşılıklı iki ucu birkaç iri çıkarımla iki yüzden şekillendirilmiştir ve ikili kıyıcı olarak tanımlanmıştır.

Hazırlanmış çekirdeklerden (18 adet) sekiz tanesi levallois çekirdek olarak tanımlanmıştır. Bir örnek haricinde hepsi tekrarlayan “récurrent” yöntemlidir. Belirtilen bir örnek ise kaliteli gri kuvarsit hammaddeden üretilen tercihli “linéal” yöntemli tipik bir Levallois çekirdektir. Para-levallois çekirdekler (10 adet) daha fazla sayıdadır. Bu çekirdekler (6 adet) çoğunlukla tek katlı tekrarlayan “récurrent” yöntemlidir. Tercihli “linéal” yöntemli Para-Levallois çekirdekler daha az sayıda mevcuttur (4 adet). Hazırlanmamış çekirdekler yarı küresel ve çeşitli yönlerden yongaların üretildiği çekirdeklerden (4 adet) oluşur.

Tespit edilen on altı adet düzeltilmiş yongalama ürününün birisi 90°den geniş topuğu ve düzensiz profili ile clacton yonga olarak tanımlanmıştır. Daha fazla sayıdaki aletlerden (26 adet) dördü düzeltilmiş doğal parçadır. İri kazıyıcı olarak tanımlanan bir aletin taşınmağını iri bir yonga oluşturur (Resim 5). Taşınmağı yonga olan aletler arasında dişlemeli ve çentikli aletler (9 adet), kısmi pulcuk düzeltile taşıyan düzeltilmiş yongalar (6 adet) mevcuttur. Devamlı düzeltile taşıyan kenar kazıyıcılar (2 adet) ve rende (3 adet) daha az sayıdadır.

XI

Biber Deresi'nin doğusunda bulunan batı-güneydoğu doğrultulu sırtın kuzeyinde yer alan bitki örtüsünden dolayı yüzey görünürlüğü çok düşük olan bir alanda 7 adet yontmataş bulundu tespit edilmiştir. Düzeltilmiş yongalama ürünleri dış yüzlerinde merkezci negatifler taşıyan yongalardan oluşur (3 adet). Yonga taşınmağına sahip aletler çentikli (1 adet), dişlemeli (1 adet) ve düzeltilmiş (1 adet) tipolojileri gösterirler. Doğal parça taşınmağına sahip bir alet ise iri kazıyıcı olarak tanımlanmıştır (Resim 5).

XII

XI numaralı buluntu yerinin kuzeyinde Behram köyünün batısında yer alan ve bitki örtüsünden dolayı yüzey görünürlüğünün düşük olduğu zeytinliktir. Yontmataş buluntular çoğunlukla arazinin sınırlarına dizilen duvar taşları arasında gözlemlenir (23 adet). Bir adedi kalitesiz gri çakmaktaşı hammaddenin yaklaşık %85'i şekillendirilerek üretilen iki yüzeyli el baltasıdır. Yontuk çakıllar mevcut değildir. Hazırlanmış çekirdekler iki örnekle temsil edilir; tercihli “linéal” levallois çekirdek (Resim 4) ve tercihli “linéal” Para-Levallois çekirdek. Hazırlanmamış çekirdekler yarı küresel yonga çekirdeklerinden oluşur. Düzeltilmiş yongalama ürünleri (10 adet) aletlerden (6 adet) daha fazla sayıdadır (Resim 5). Aletler düzeltilmiş (4 adet), çentikli (1 adet) ve dişlemeli (1 adet) örneklerden oluşur.

Sonuç

Bugüne kadar Kuzeybatı Türkiye'de birçok Paleolitik araştırma olmasına rağmen Assos, bölgedeki Paleolitik araştırmaların ana hatlarının dışında kalmıştır. Bununla birlikte Assos'un arkeolojik geçmişi en erken Kalkolitik'e kadar uzanmakta ve çoğunlukla Antik Yunan, Roma ve Bizans arkeolojik geçmişiyle gündeme gelmektedir. Bu sebeple Assos'un tarih öncesi kronolojisinin oluşturulmasını sağlayacak nitelikte bölgede yapılan Paleolitik araştırmaların önemi büyüktür.

2021 yılında gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda 12 ayrı buluntu yerinden 396 adet yontmataş buluntu çalışılmıştır. Buluntu yerleri arasında çok büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Çoğunlukla yüzey görünürlüğünün sınırlı olduğu alanlarda yontmataş buluntuların yoğunluğu düşüktür. Buna karşın özellikle aşınmış arazilerde çok yoğun buluntularla karşılaşmaktadır. Tespit edilen buluntuların analiz sonuçlarına göre Alt ve Orta Paleolitik'i yansıtan teknolo-

jik ve tipolojik özellikler ön plana çıkmaktadır. Çevrede bol miktarda bulunan özellikle ikincil çakmaktaşı hammadde yontmataş buluntuların üretiminde yoğun bir şekilde kullanılmıştır (%92). Birincil çakmaktaşı hammaddenin kullanımı çok düşük bir orandadır (%8) Bu öncelikli hammaddelerin haricinde kalker (%1), kalsedon (%10), kuvars (%9), kuvarsit (%7), bazalt (%1) gibi çeşitli hammaddelerin de yontmataş buluntuların üretiminde kullanıldığı görülmektedir. Buluntuların neredeyse hepsi yoğun bir şekilde aşınmıştır. Yüzeyleri çoğunlukla turuncu ve kahverengi patina kaplıdır. Büyük alet gruplarında iki yüzeyle el baltaları ve iri kazıyıcılar önemli bir yer tutar. Bu gruplar Acheul kültürün Türkiye'nin en batısında izlenmesi ve erken insan hareketlerinin somut kanıtları olması açısından önem teşkil eder. Çeşitli tiplerle temsil edilen yontuk çakıllar özellikle Trakya¹⁹ ile karşılaştırılabilir veri üretilmesi için önemlidir. Çekirdekler çoğunlukla hazırlanmış çekirdek teknolojileriyle ilişkilidir (%60). Levallois ve Para-Levallois çekirdekler teknoloji içerisinde önemli bir yer tutar. Levallois çekirdeklerin çoğunluğuna karşın yongaların yalnızca birkaç örnekle izlenebiliyor olması şimdilik önemli bir sorun olarak karşımıza çıkar (yalnızca 7 örnek). Hazırlanmamış çekirdekler daha az orandadır (%40). Bunlar arasında küresel çekirdekler önemli bir yer tutar. Bu çekirdeklerden üretilen yongaların hepsi sert vurgaçla serbest el tekniğiyle yongalanmıştır. Bunun yanı sıra örs üzerinde iki kutuplu yongalamanın izleri silik bir biçimde de olsa endüstri içerisinde mevcuttur. Bu durum farklı hammadde kullanımlarının farklı teknik tercihlere yol açtığını gösterir. Özellikle kuvars yongalarda karşımıza çıkan teknik, kuvarsin homojen olmayan yapısının serbest el tekniğiyle yongalanmasının bir zorluğu olarak uygulanmış olabilir. Yapılan deneysel çalışmalar, örs üzerinde yongalama için diğer hammaddelere oranla daha az tahmin edilebilir bir şekilde kırılma ve parçalanma eğilimi gösteren kuvarsin, serbest el tekniğiyle yongalanmasının zorluğu karşısında bu tekniğe eğilim gösterilmesinin olağan olduğuna işaret etmektedir²⁰.

19 Dinçer-Slimak 2007a; Dinçer-Slimak 2007b.

20 Özçelik-Karahan 2022.

KAYNAKLAR**Anonim 1938a**

“Haberler”, *Belleten*, 7-8/2, 491-506.

Anonim 1938b

“Türk Tarih Kurumu Arkeoloji Faaliyeti”, *Belleten*, 5-6/2, 5-12.

Anonim 1939

“Haberler”, *Belleten*, 3/11-12, 459-65.

Arslan-Bakan vd. 2020

Arslan N.-Bakan C.-Böhlendorf-Arslan B., “2018 Yılı Assos Kazı Çalışmaları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 41/3, 523-40.

Arslan-Böhlendorf-Arslan 2010

Arslan N.-Böhlendorf-Arslan B., *Taşın Hayat Verdiği Kent Assos*, Homer, İstanbul.

Birol 2018

Birol, Ö., “Paleolitik Çağ’da Güneybatı Marmara”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, S. 44, 79-84.

Birol 2019

Birol, Ö., *Paleolitik Çağ’da Güneybatı Marmara*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Bulut-Taşkıran vd. 2022

Bulut H.-Taşkıran H.-Özçelik K.-Karahana G., “New Palaeolithic Evidence from the Coastline of Çanakkale, North Aegean, Turkey”, *Antiquity Project Gallery*, 96/388, 981-988.

Diller 1882a

Diller, J. S., “Notes Upon the Geology of the Troad”, ed. Joseph T. Clarke, *Report on the Investigations at Assos, 1881*, Papers of the Archaeological Institute of America, Classical Series I, Boston, 180-215.

Diller 1882b

Diller, J. S., “The Geology of Assos”, ed. Joseph T. Clarke, *Report on the Investigations at Assos, 1881*, Papers of the Archaeological Institute of America, Classical Series I, Boston, 166-179.

Diñer 2016

Diñer, B., “Kuzeybatı Anadolu’da Paleolitik Araştırmalar”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* S. 41, 50-54.

Diñer 2017

Diñer, B., *Marmara Çevresinde Alt Paleolitik Çağ: İlk İnsan Hareketleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Diñer 2018

Diñer, B., “Alt Paleolitik Satır ve Kıyıcıların Tekno-Tipolojisi: Tekirdağ Buluntuları”, ed. Adnan Baysal, *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler: Teori, Metot, Pratik*, Ege Yayınları, İstanbul, 32-69.

Dinçer-Karahan 2020

Dinçer, B.-Karahan G., “Seyitömer Höyük 2019 Yılı Paleolitik Çağ Araştırmaları”, ed. Serdar Ünan, *Kütahya Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Araştırmaları, Kütahya Müzesi 2019 Yıllığı*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 89-111.

Dinçer-Balcı-Güldoğan 2019

Dinçer B.-Balcı S.-Güldoğan E., “İstanbul İli Yüzey Araştırması (İstYA) Projesi Yontmataş Buluntuları 2013-2016”, *Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 35-55.

Dinçer-Slimak 2007a

Dinçer, B.-Slimak L., “Doğu Trakya Paleolitikü (Türkiye): Sentez ve Yeni Sonuçlar”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S. 10, 49-61.

Dinçer-Slimak 2007b

Dinçer, B.-Slimak L., “Trakya’nın Paleolitik Çağ Kültürleri”, *Arkeoloji ve Sanat*, S. 124, 1-12.

Tuncay-Satır vd. 1995

Ercan T.-Satır M.-Steinitz G.-Dora A.-Sarıkakıoğlu E.-Adis C.-Hans-Jürgen W.-Yıldırım T., “Bigayarımadası ile Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adalarındaki (KB Anadolu) Tersiyer Volkanizmasının Özellikleri”, *MTA Dergisi*, 55-86.

Erdoğu-Yücel-Demir 2021

Erdoğu B.-Yücel N. E.-Demir K., “The New evidence for the Palaeolithic on the island of Gökçeada (Imbros), North Eastern Aegean”, *Journal of Lithic Studies*, C 8/S. 1 (2021), 1-11.

Galanidou-Constantin vd. 2016.

Galanidou N.-Constantin A.-Cole J.-Iliopoulos G.-Athanasios K.-Magganas A.-McNabb J., “The Acheulian Site at Rodafnidia, Lisvori, on Lesbos, Greece: 2010-2012”, eds. Katerina Harvati ve Mirjana Roksandic, *Paleoanthropology of the Balkans and Anatolia*, Vertebrate Paleobiology and Paleoanthropology, Springer Netherlands, Dordrecht, 119-138.

Kansu 1947

Kansu, Ş. A., “Stone Age Cultures in Turkey”, *American Journal of Archaeology*, 51/3, 227-32.

Kansu 1963

Kansu, Ş. A., “Marmara Bölgesi ve Trakya’da Prehistorik İşkân Tarihi Bakımından Araştırmalar (1959-1962)”, *Bellekten*, 27/108, 657-671.

Kansu 1967

Kansu, Ş. A., “İstanbul ve Türkiye Trakyası’nın Tarihöncesi İşkanına ait Yeni Araştırma ve Buluşlar”, *IV. Türk Tarih Kurumu Bildirileri*, Ankara, 13-14.

Kansu 1968

Kansu, Ş. A., “Yarımburgaz (Küçükçekmece-İstanbul) Mağarasında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Prehistorya Araştırmaları ve Tuzla Kalkolitikünde Yeni Gözlemler”, *VII. Türk Tarih Kurumu Bildirileri*, Ankara, 22-32.

Karahan 2020

Karahan, G. “Batı Anadolu’da Levallois Tekniği: Sürmecik Paleolitik Açık Hava Yerleşimi Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Anadolu/Anatolia*, S 46, 293-322.

Kökten 1949

Kökten, İ. K., “1949 yılı Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında Kısa Rapor”, *Belleten*, 13/52, 811-29.

Mansel 1940

Mansel, A. M., “Trakya Hafriyatı”, *Belleten*, 4/13, 89-114.

Özbek-Erdoğru 2014

Özbek O.-Erdoğru B., “Initial Occupation of the Gelibolu Peninsula and the Gökçeada (İmbroz) Island in the Pre-Neolithic and Early Neolithic”, *Eurasian Prehistory*, 11/1-2, 97-128.

Özçelik-Karahan 2022

Özçelik K.-Karahan G., “The Paleolithic Quartz Assemblages of Denizli (South Aegean, Western Anatolia): A Selection of Bipolar Knapping, Techno-Typological and Experimental Approaches”, *Lithic Technology*, 48/1, 43-61.

Özdoğan 1982

Özdoğan, M., “Doğru Marmara ve Trakya Araştırmaları”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXVI/1, 37-62.

Özdoğan 1983

Özdoğan, M., “Doğru Marmara ve Trakya Araştırmaları, 1982”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, S. I, 63-68.

Özdoğan 1990

Özdoğan, M., “1988 Yılı Trakya ve Marmara bölgesi Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları*, S. VII, 443-58.

Özer-Atmaca vd. 2020

Özer İ.-Atmaca A.-Sağır M.-Baykara İ.-Dinçer B.-Koca Özer B.-Şahin S.-Tükel M.-Eren E.-Gülhan Ö.-Özdemir A., “2018 Yılı İnkaya Kazısı”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 41/2, 603-18.

Özer-Sağır vd. 2018

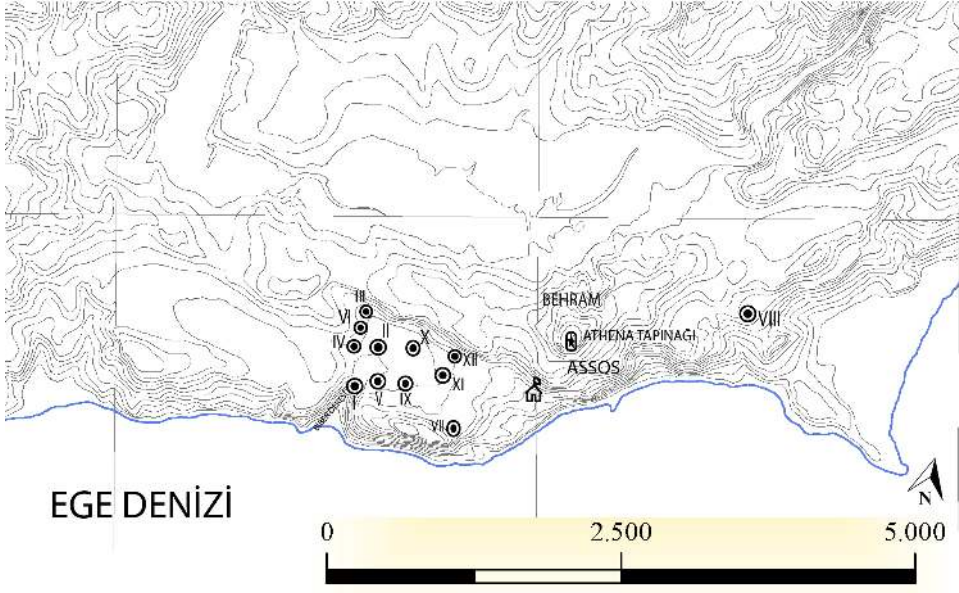
Özer İ.-Sağır M.-Baykara İ.-Dinçer B.-Koca Özer B.-Şahin S.-Eren E.-Özdemir A., “Çanakkale İlinde Paleolitik Dönem İnsan İzleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58/1, 99-116.

Özer-Baykara vd. 2016

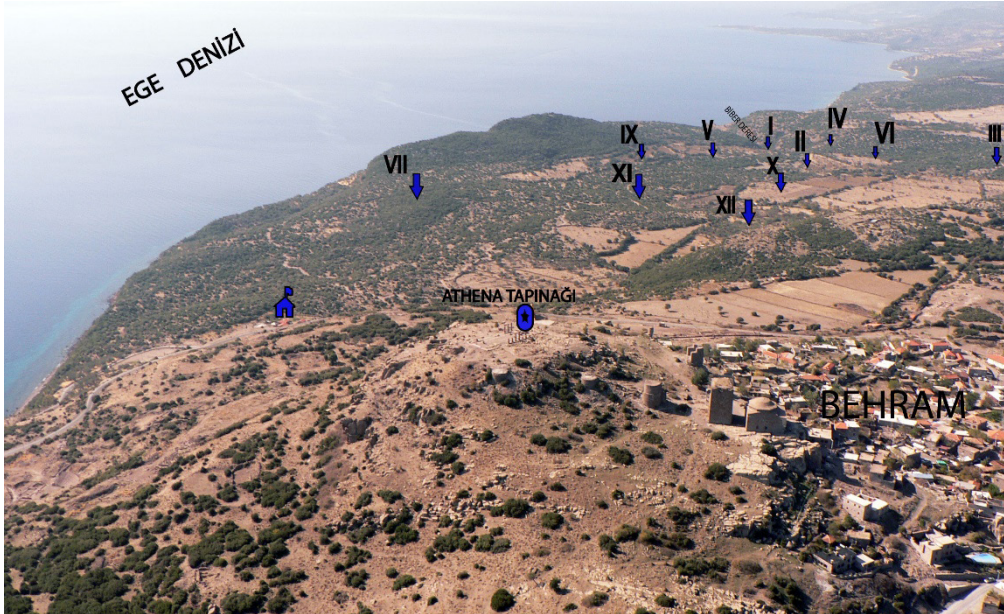
Özer İ.-Baykara İ.-Dinçer B.-Şahin S.-Sağır M.-Güleç E., “2014 Yılı Muğla ve Çanakkale İlleri Yüze Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 33/2, 323-34.

Sakellariou-Galanidou 2016

Sakellariou D.-Galanidou N., “Pleistocene Submerged Landscapes and Palaeolithic Archaeology in the Tectonically Active Aegean Region”, *Geological Society, London, Special Publications*, 411/ 1, 145-78.

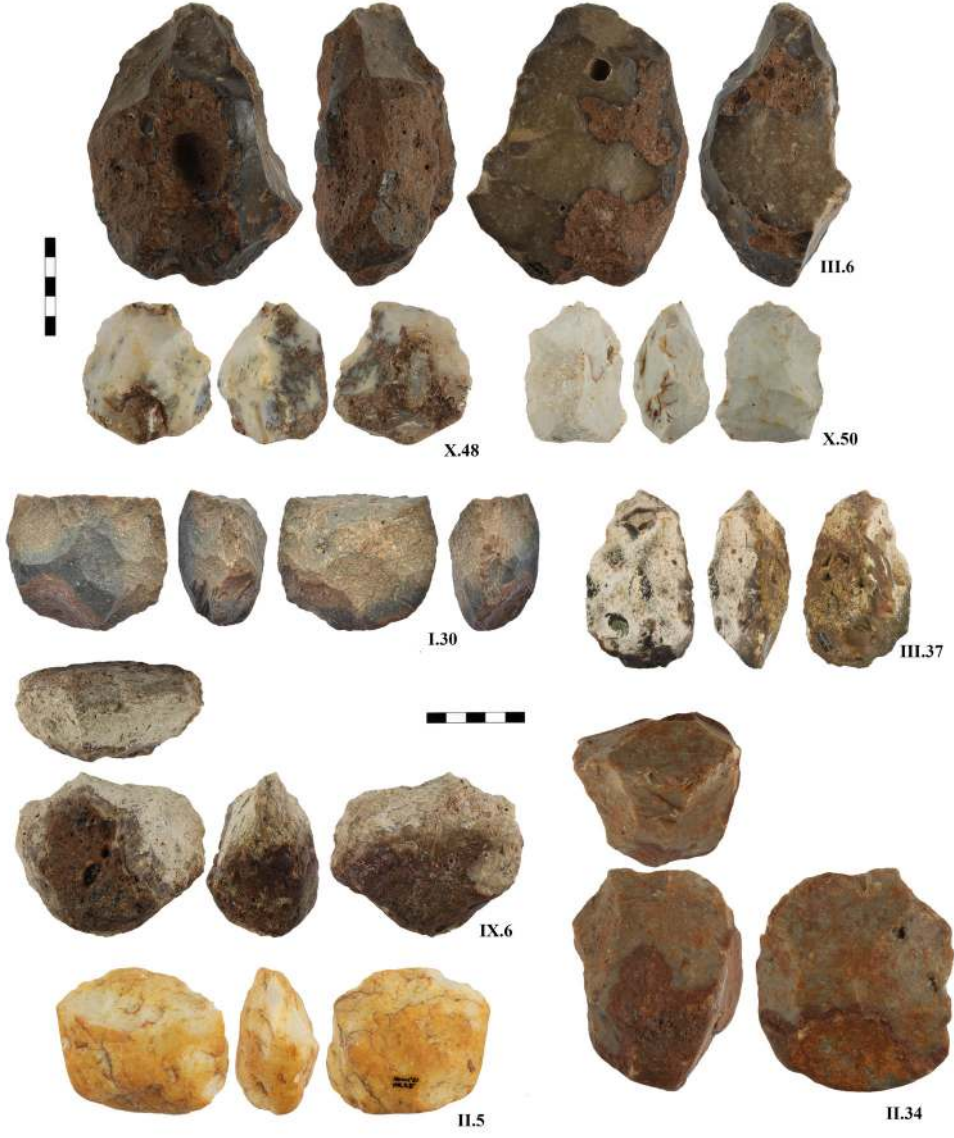
EKLER

Resim 1: Assos (Behram) çevresinde tespit edilen Paleolitik buluntu yerlerinin konumu.

Resim 2: Biber Deresi genel görünüm.

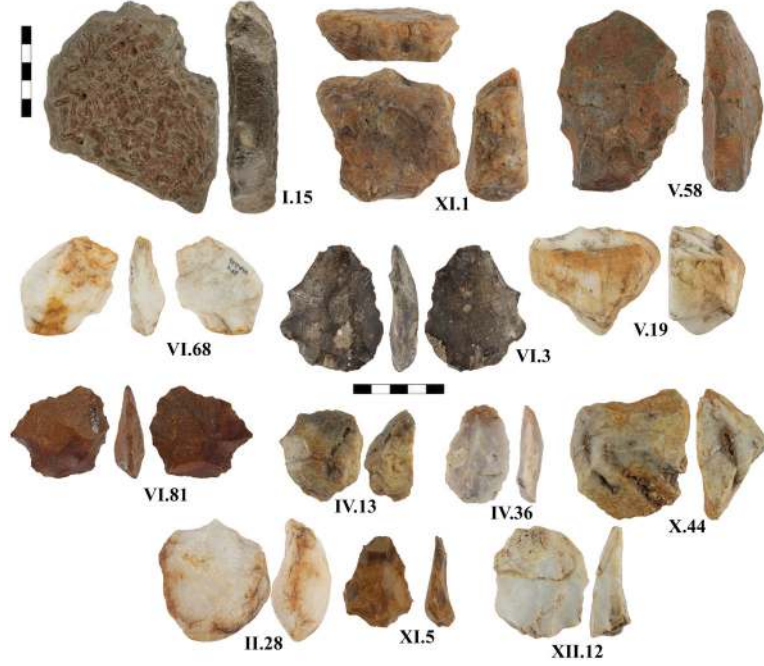

Resim 3: İki yüzeyli el baltaları (3-6, 10-48, 10-50, 1-30, 3-37), Kıyıcılar (9-6, 2-5, 2-34).

Resim 4: Para-levvalois çekirdekler (2-17, 10-6), Levallois çekirdekler (12-6, 4-27, 10-71), Küresel çekirdek (5-8).

Resim 5: İri kazıyıcılar (1-15, 11-1,10-44), Bipolar yongalar (6-68, 6-3), Yonga (12-12), Düzeltili yonga (4-13), Levallois yonga (4-36), Dişlemeli aletler (5-58, 5-19, 6-81), Çentikli aletler (2-28,11-5).

